

Barbara Bibik 

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
bb@umk.pl

Zarys biografii translatorskiej Stefana Srebrnego

Od momentu zwrotu kulturowego, którego konsekwencją [Heydel, 2020: 27] było przekroczenie paradygmatu o niewidzialności tłumacza [Venuti, 1995], uwaga badaczy skierowała się nie tylko ku różnym kontekstom pracy tłumacza [Berman, 2005], lecz także ku niemu samemu. Wykazano, że tłumacz jako podmiot procesu przekładowego – i to nie tylko „podmiot tekstowy”, lecz także „podmiot historii, biografii i autobiografii, aktant w polu socjologicznym i kulturowym, uczestnik rynku profesjonalistów, twórca, jak również osoba ujmowana w wymiarach intelektualnym, duchowym i cielesnym” [Heydel, 2020: 23] – może stanowić przedmiot badań [Chesterman, 2009: 13-22]. Prężnie rozwijające się badania przekładoznawcze spod znaku *translator studies* niewątpliwie przywracają tłumaczom podmiotowość. Spośród rozwijających się w ostatnich latach różnych wątków badań nad osobą tłumacza [Heydel, 2020: 23-44] dla niniejszego artykułu najistotniejsze i stanowiące jego ramę metodologiczną będą te, które skupiają się na rekonstrukcji biografii translatorskiej [Makarska, 2014, 2016, 2020; Eberharter, 2018, 2020, 2021, 2023] na podstawie archiwów tłumaczy. Zwrot archiwalny skierował bowiem uwagę badaczy na archiwa, które jakkolwiek ulotne, niekiedy niepełne, często rozproszone, umożliwiają zgłębienie praktyk translatorskich, uwikłanie tłumaczy w różne konteksty i pola działalności. Badania te pozwalają na rekonstrukcję biografii translatorskich często nieznanych czy pomijanych

dotąd tłumaczy/tłumaczek. Stefan Srebrny z pewnością nie należy do tego akurat grona. Był rozpoznawany i uznany, a jednak takiej biografii nie ma¹. W Zbiorach Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod sygnaturami rps 966-994 kryje się spuścizna Srebrnego (terminu „spuścizna” używam w znaczeniu zdefiniowanym w [Krajewska, 2008]). Materiały te stanowią dobry punkt wyjścia do zbadania biografii translatorskiej, prześledzenia różnych aktywności i pól działalności tego jednego z kluczowych filologów klasycznych XX wieku. Niewątpliwie, aby taka biografia, w miarę pełna, powstała, potrzebne są dalsze kwerendy. Niemniej już sama spuścizna odsłania pewien kształt, jak mogłaby ona wyglądać. Niniejszy artykuł traktuję zatem jako wstępny projekt, jako rozpoznanie ścieżek i tropów wartych podjęcia w takiej biografii, która, w moim przekonaniu, powstać powinna.

Kim był Stefan Srebrny?

Stefan Srebrny urodził się 14 stycznia 1890 roku w Warszawie. W 1905 roku za udział w strajku szkolnym został wydalony z gimnazjum, w konsekwencji czego maturę zdał w Charkowie w 1907 roku. W tym samym roku rozpoczął studia w Petersburgu na Wydziale Historyczno-Filologicznym w zakresie filologii klasycznej pod kierunkiem m.in. profesora Tadeusza Zielińskiego. W 1912 roku uzyskał dyplom 1. stopnia, egzaminy magisterskie (które opisuje jako równoważne habilitacji) złożył w latach 1915-1916. Jesienią 1916 roku uzyskał *veniam legendi* i do sierpnia 1918 roku pozostawał na uniwersytecie w Petersburgu jako do-cent. W 1918 roku rozpoczął pracę na stanowisku profesora nadzwyczajnego filologii klasycznej w Lublinie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie pracował do 1923 roku. Od 1923 do 1939 roku był pracownikiem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, a po zakończeniu II wojny światowej, do przejścia na emeryturę, pracownikiem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Z Uniwersytetem i Katedrą Filologii Klasycznej, której był pierwszym kierownikiem, współpracował także po przejściu na emeryturę w 1960 roku, aż do śmierci. Zmarł 12 października 1962 roku w Toruniu, gdzie został pochowany na Cmentarzu św. Jerzego.

Stefan Srebrny był nie tylko cenionym pracownikiem uniwersytetów w Petersburgu, Lublinie, Wilnie i Toruniu. Był autorytetem w zakresie

¹ Działalności naukowej i krytycznej Stefana Srebrnego związanej z teatrem rozprawy poświęciła Grażyna Golik-Szarawska [1991].

dramatu antycznego, szczególnie greckiego. Był cenionym tłumaczem, nawet jeśli nie wszystkie jego wybory translatorskie znajdowały zrozumienie. Był znawcą i wielbicielem teatru, sporadycznym inscenizatorem, przez krótki czas reżyserem, osobą szanowaną w środowisku teatralnym. Był w końcu niestrudzonym popularyzatorem, szczególnie ukochanego przez siebie teatru i dramatu antycznego.

Struktura spuścizny

W Zbiorach Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod sygnaturami rps 966-994 (format II, III i IV) kryje się spuścizna Stefana Srebrnego zachowana na różnej jakości papierze i w różnych formach (zeszyty, luźne kartki, maszynopisy; częścią jej są również wycinki prasowe, zdjęcia, plakaty, druki). Nazwana „szczególnie bogatą spuścizną” [Wróblewska, 1966: 76] – o objętości ok. 1,40 mb – wpłynęła do biblioteki dwoma tzw. zespołami. Część materiałów (29 jednostek) jako depozyt (Dep. 2709/62) przekazała żona wkrótce po śmierci Profesora, bo jeszcze w październiku i grudniu 1962 roku. Małgorzata Srebrna (de domo Anosow) zmarła rok po mężu. Pozostałe materiały, w 1964 roku, sprzedała Bibliotece spadkobierczyni Srebrnych (którzy odeszli bezpotomnie), niespokrewniona z nimi, Marta Krispin (według księgi akcesji pod numerem: K. 1548/64 – ok. 15 jednostek; K. 684/64 – 18 jednostek). Spuścizna Stefana Srebrnego była dwukrotnie porządkowana przy akcesji. Dodatkowo została przesegregowana w trakcie scalania i systematyzacji [Wróblewska, 1966: 85-93]. W rezultacie tych działań utworzono siedem głównych działów, uporządkowanych według wzorców opracowań spuścizn Archiwum PAN [Wróblewska, 1966: 75; Krajewska, 2008: 35-42], podzielonych z kolei na grupy i podgrupy, i pomieszczonych w 44 teczkach [Wróblewska, 1966: 86]. W pracach i wykładach przebiega system w tworzeniu tematycznych teczek materiałowych, opatrzonych miejscem i datą ukończenia pracy [Wróblewska, 1966: 87]. Są to następujące działy:

1. materiały twórczości naukowej i literackiej;
2. materiały działalności naukowej i pedagogicznej;
3. teatralia;
4. materiały biograficzne;
5. korespondencja;
6. materiały o Stefanie Srebrnym;
7. materiały osób obcych.

Niemniej już Elwira Wróblewska [1966: 76] opisuje problemy z konsekwentnym rozgraniczeniem zawartości materiałów. Jakkolwiek struktura spuścizny odpowiada standardom, nasuwają się jednak i inne pytania, chociażby o jej autorstwo². Skoro była podwójnie porządkowana przy akcesji, czy zachowano pierwotny porządek, w jakim materiały pozostawił po sobie Srebrny i w jakim zostały przekazane? Czy ktoś interweniował / ile osób i na jakim etapie miało wpływ na zbiór, który został przekazany bibliotece? Księga akcesji i inwentarz sugerują, że teczki pierwotnie były podzielone i uporządkowane inaczej. Co z papierów po Srebnym usunięto i kto to usunął? Wróblewska informuje jedynie o brakowaniu podczas scalania; dalej [1966: 87], że zachowana korespondencja dotyczy przede wszystkim spraw naukowych i wydawniczych, listy prywatne³ miała bowiem zniszczyć żona. Rzeczywiście w zachowanej korespondencji Srebnego, która spłynęła do Biblioteki w 1962 i 1964 roku, znajdujemy kilka listów od osób prywatnych, choć są w niej młodzieńcze pamiętniki Srebnego, o czym jeszcze wspomnę.

Poza wymienionymi w Zbiorach Specjalnych znajdują się jeszcze listy Tadeusza Zielińskiego (rps 2119-2120/II), które w 1987 roku przekazała bibliotece Zofia Abramowiczówna, uczennica Stefana Srebnego (D. 2023/87; 97 jednostek)⁴. W ostatnim czasie Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu weszła w posiadanie materiałów Srebnego, które zostały jej przekazane w 2023 roku przez profesora Włodzimierza Appela, ucznia Zofii Abramowiczówny, emerytowanego pracownika Uniwersytetu i Katedry Filologii Klasycznej UMK. Nie zostały one jeszcze opracowane.

Co wynika ze spuścizny?

Wykorzystując modele biografii translatorskiej opracowane przez Renatę Makarską i Markusa Eberhartera, chciałabym w ich świetle przyjrzeć

² Cenną pozycją uświadamiającą złożone procesy towarzyszące tworzeniu i porządkowaniu spuścizn jest książka *Papiery po Illakowiczównie. Archiwum jako przedmiot badań* Lucyny Marzec [2022].

³ W spuściznie znajdujemy wszakże listy osób prywatnych do Srebnego: Stanisława Nowakowskiego, Stefana Oświęcimskiego, Henryka Rodkiewicza, Leona Schillera, Antoniego Szantyry, Tadeusza Węclewskiego, Feliksa Zielińskiego.

⁴ Listy te, *Tadeusz Zieliński. Listy do Stefana Srebnego*, wydała Grażyna Golik-Szarawarska [Zieliński, 1997].

się spuściznie Stefana Srebrnego. Modele te, podobnie jak rozpoznania Chestermana [2009], Bermana [2005] oraz innych badaczy zwracających uwagę na podmiotowość tłumaczy, próbują ująć, rozpoznać pozycję tłumacza w rzeczywistości społeczno-kulturowej, w sieci kontaktów, relacji oraz pól literackich i translatorskich [Bourdieu 2001], ale przede wszystkim pokazać sprawczego człowieka z jego uwarunkowaniami, kompetencjami, bagażem życiowych doświadczeń.

1. Biografia językowa i topograficzna

- a) kompetencje językowe,
- b) kompetencje literackie (doświadczenie czytelnicze, księgozbiór).

Na podstawie zachowanych materiałów biografia topograficzna Srebrnego to przede wszystkim Warszawa, Petersburg (1907-1918), Lublin (1918-1923), Wilno (1923-1939) i Toruń (1945-1962), miejsca, które pokrywają się z miejscem urodzenia oraz kolejnymi miejscami zatrudnienia (początek pracy na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie łączy się z krótkim okresem zatrudnienia w Wolnej Wszechnicy w Warszawie). Tę topografię naukową możemy poszerzyć o miejsca, które Srebrny, jak dowodzą jego papiery, odwiedzał w związku ze swoją działalnością naukową oraz popularyzacyjną (które często są ze sobą ściśle powiązane): Brodnica, Bruksela, Bydgoszcz, Gdańsk, Gdynia, Janów Lubelski, Kraków, Łódź, Poznań, Praga, Warszawa, Włocławek, Wrocław. Najwięcej dokumentów znajdujemy w odniesieniu do działalności wileńskiej i toruńskiej, zarówno naukowej, jak i dotyczącej pozostałych aktywności Srebrnego, o czym będzie mowa później. Zaskakująco mało w zachowanej spuściznie jest materiałów dotyczących zatrudnienia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1918-1923). Nadzieję na znalezienie dokumentów dotyczących tego okresu dają jedynie archiwa uniwersytetu lubelskiego. W odniesieniu do okresu petersburskiego, na który przypada okres studiów (1907-1912), pozostanie na uniwersytecie w celu przygotowania do pracy akademickiej, złożenie egzaminów magisterskich (1916-1917) oraz docentura na Uniwersytecie Petersburskim, materiałów tych znajdujemy znacznie mniej niż tych dotyczących okresu wileńskiego i toruńskiego, przeważnie też pisane są one w języku rosyjskim. Biografia językowa bowiem, którą pokazuje nam zachowana spuścizna, obejmuje następujące języki: polski, rosyjski, łacine, niemiecki. W tych językach Srebrny pisze. Ze spuścizny wynika

jednoznacznie, że znał również francuski oraz czytał po włosku i angielsku. Oczywiście jest doskonała znajomość greki.

Zaskakujące, jeśli weźmiemy pod uwagę niewielką liczbę dokumentów osobistych, jest to, że – w odniesieniu do wczesnego okresu, okresu młodzieńczego, warszawskiego – w spuściźnie znajdujemy pamiętniki Srebrnego z lat 1906-1907 oraz twórczość młodzieńczą (z lat 1904-1917, obejmuje ona dramaty i liryki). Pamiętniki – przypadające na okres przygotowywania się do matury – pisane są w języku polskim. Przynoszą one świadectwo lektur Srebrnego. Czyta: Ajschylosa, George'a Byrona, Fiodora Dostojewskiego, Johanna Wolfganga Goethego, Jana Kasprówicza, Zygmunta Krasińskiego, Michała Lermontowa, Adama Mickiewicza, Friedricha Schillera, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Williama Szekspira, Stanisława Wyspiańskiego, Stefana Żeromskiego. Chwali literaturę polską, uwielbia język polski (który w pamiętnikach określa jako „wyrazisty, dźwięczny, szlachetny, potężny, słodki”), do którego jest przywiązany i którego to „skarbu” – przygotowując się do matury w języku rosyjskim – nie chce dać sobie odebrać. Interesuje się muzyką, wspomina Hectora Berlioza, Ludwiga van Beethovena, Piotra Czajkowskiego, Richarda Wagnera. Interesuje się teatrem. Jest przekonany, że dramat przeznaczony jest dla teatru, że robi większe wrażenie na scenie niż w czytaniu i że zadaniem teatru jest zatem jak najlepsze wystawienie dramatów. Jego młodzieńcza twórczość to przede wszystkim dramat. Pamiętniki nie są kompletne (nie wiemy też, czy były kontynuowane), niemniej dają wgląd w młodzieńcze zainteresowania Srebrnego (umiłowanie teatru, dramatu, muzyki, literatury i języka polskiego), których kontynuację możemy śledzić w jego późniejszych aktywnościach. Księgozbiór Srebrnego, po jego śmierci, zasilił księgozbiór Katedry Filologii Klasycznej UMK, a następnie został wcielony do księgozbioru Biblioteki Wydziału Humanistycznego, nie został jednak wyodrębniony. Poznanie go wymaga zatem wzięcia każdej książki do ręki i sprawdzenia, czy posiada ekslibris Srebrnego (Srebrny zasadniczo podpisywał książki). Warto to zrobić, szczególnie że na niektórych egzemplarzach widnieją uwagi i adnotacje mogące odsłonić warsztat jego pracy.

2. Moment podjęcia pracy translatorskiej

Na okres petersburski przypada początek znajomości z Tadeuszem Zielińskim (1859-1944), znajomości niezwykle ważnej dla rozwoju kariery i naukowej, i translatorskiej Srebrnego, która z relacji mistrz – uczeń

przerodziła się z czasem w relację przyjacielską i trwała do śmierci Zielińskiego (po II wojnie światowej Srebrny będzie bronił Zielińskiego przed stawianymi mu, pośmiertnie, zarzutami o rzekomym proniemieckim ustosunkowaniu przed wojną i w czasie jej trwania). Zieliński wspiera Srebrnego, poleca go na katedry filologii greckiej w różnych uniwersytetach. Dzięki Zielińskiemu Srebrny rozpoczyna również działalność przekładową. To pod jego kierownictwem wychodzą po rosyjsku pierwsze przekłady Srebrnego z Lukiana *Rozmów bogów* i *Rozmów w krainie zmarłych* (Лыкиан, 1915). To również Zieliński zaprasza Srebrnego do współtworzenia *Literatury starożytnej Grecji epoki niepodległości* [1923], której druga część (*Wzory do literatury starożytnej Grecji w trzech działach* [1928a, 1928b, 1929]) zawiera przekłady, w większości autorstwa Srebrnego, z autorów starogreckich na język polski.

3. Relacja między pracą translatorską a innymi aktywnościami; kontekst działalności Srebrnego

Jak wspomniałam, najobficiej w spuściźnie reprezentowane są dwa okresy: wileński i toruński. Można w nich wyodrębnić cztery główne pola działalności Srebrnego: działalność naukową, popularyzatorską, przekładową i teatralną. Pola te zachodzą na siebie, ale nie w pełni, przecinają się (w spuściźnie jedne dokumenty odsyłają do innych), niekiedy wynikają jedne z drugih. Ważnym (oczywistym) kontekstem dla całej twórczości Srebrnego jest ferment kulturowy przełomu XIX i XX wieku: modernizm, symbolizm, awangarda, Wielka Reforma Teatralna, a także stan badań w zakresie badań nad starożytnością.

Dominującym obszarem w polu działalności naukowej jest komedia staroattycka (zarówno twórczość Arystofanesa, jak i fragmentarycznie zachowana twórczość Eupolisa) i twórczość Ajschylosa oraz kontekst teatralny tej twórczości. Srebrny interesuje się również rekonstrukcją niezachowanych dzieł (*Telefia* Sofoklesa), dramatyczną twórczością zachowaną fragmentarycznie, mimem greckim, poezją archaiczną, twórczością Lukiana i Menandra. Materiały dowodzą niezwyklej rzetelności i akrybii profesora. Z działalnością naukową wiąże się działalność redakcyjna (opracowanie *Antygony* i *Elektry* Sofoklesa w przekładzie Kazimierza Morawskiego dla serii Biblioteki Narodowej), recenzencka (publikacji naukowych) i konferencyjna (w Polsce i w Europie), odczytowa (w towarzystwach naukowych), a także członkostwo w stowarzyszeniach

naukowych polskich i europejskich. Z nią, a konkretniej z obowiązkami akademickimi, z kolei łączy się działalność dydaktyczna, do której w spuściźnie znajdujemy liczne materiały (np. wykłady).

Z działalnością naukową wiąże się działalność popularyzatorska (liczne odczyty popularyzatorskie w Polsce, wystąpienia radiowe w Wilnie i Toruniu), przekładowa (o której więcej w punkcie 5) i teatralna (w dwudziestoleciu międzywojennym głównie kontakt z teatrem Reduta i teatrem na Pohulance w Wilnie, po wojnie kontakty z różnymi teatrami w Polsce; w tym działalność inscenizacyjna). Dwie ostatnie, jakkolwiek dają się wyodrębnić, stanowią dla Srebrnego część działalności popularyzacyjnej [Domański, 1953; Srebrny, 1949]. Działalność inscenizacyjna, związana przede wszystkim z teatrami w Wilnie, idzie w parze z działalnością naukową i/lub przekładową (inscenizacje *Króla Edypa* Sofoklesa w 1935 roku i *Orestei* Ajschylosa w 1938 roku oraz planowana inscenizacja *Ptaków* Arystofanesa w czasie II wojny światowej).

Nieco z boku powyższych aktywności znajdują się te podjęte w związku ze wspomnianymi wcześniej zainteresowaniami Srebrnego literaturą polską i teatrem (historią teatru). Jeśli chodzi o literaturę polską, materiały w spuściźnie dotyczą przede wszystkim twórczości Stanisława Wyspiańskiego, ale znajdujemy również dokumenty poświęcone Juliuszowi Słowackiemu, Kazimierze Iłakowiczównie czy Annie Świrszczyńskiej. W odniesieniu do teatru natomiast natrafiamy na świadectwa zainteresowania współczesnym teatrem berlińskim oraz teatrem elżbietańskim, hiszpańskim czy średniowiecznym.

4. Sieci kontaktów z innymi agensami pola literackiego i kulturalnego

W przypadku działalności Stefana Srebrnego te sieci kontaktów z innymi agensami trzeba niewątpliwie rozszerzyć o pola naukowe i kulturalne, szczególnie teatralne.

Od 1924 roku datują się kontakty Stefana Srebrnego z teatrem Reduta, jedną z najważniejszych grup teatralnych w owym czasie. Zapewne częściowo pokłosem znajomości z przedstawicielami i aktorami Reduty jest współpraca w latach 30. z teatrem na Pohulance w Wilnie, którego dyrektorem jest wówczas Mieczysław Szpakiewicz, oraz znajomość z Edmundem Wiercińskim czy Leonem Schillerem.

Jeśli chodzi o działalność przekładową, to sieci kontaktów odnoszą się do następujących wydawnictw: Zakład Narodowy im. Ossolińskich (seria: Biblioteka Narodowa; w tej serii ukazują się Sofoklesa *Antygona* i *Elektra* w opracowaniu Srebrnego oraz przekład jego pióra *Króla Edypa*; z tym wydawnictwem prowadzi rozmowy dotyczące przekładu Lukiana i Pindara), Państwowy Instytut Wydawniczy (przekłady Ajschylosa i Arystofanesa).

Srebrny prowadzi również korespondencję z towarzyszami i instytucjami naukowymi, instytucjami państwowymi i kulturalnymi, teatrami, innymi wydawnictwami, czasopismami.

5. Dzieło translatorskie

W odniesieniu do działalności przekładowej spuścizna ujawnia nie tylko ukończone (tragedie Ajschylosa, *Król Edyp* Sofoklesa), ale także nieukończone/planowane projekty translatorskie (twórczość Arystofanesa, Lukiana, Pindara). Srebrny wycofuje się z projektów opracowania i przekładu wyboru pism Lukiana i pieśni Pindara. Śmierć natomiast nie pozwala mu ukończyć przekładu wszystkich komedii ukochanego Arystofanesa.

Niewątpliwie wśród prac translatorskich dominują przekłady z języka starogreckiego, króluje dramat i poezja, ale znajdujemy również przekłady z prozy greckiej, zarówno w opublikowanych *Wzorach*, jak i zachowanych dokumentach. Spuścizna odsłania niepublikowane passusy przekładów z Platona, z *Żab* Arystofanesa, z Menandra.

W spuściźnie widzimy wyraźnie, jak do głosu dochodzi fizyczność badacza. Ta fizyczność (problemy ze wzrokiem, o których wspomina) znajduje odzwierciedlenie w zmianie sposobu pisma (późniejsze teksty są bardziej rozstrzelone, nie są zapisane drobnym, ciasnym duktem).

6. Autoprezentacja

Działalność tłumaczeniowa jest jedną z kilku aktywności Stefana Srebrnego. Przekłady były dla niego formą upowszechniania kultury antycznej [Srebrny, 1949: 362]. Były jednak też „w całym znaczeniu tego słowa pracą twórczą” [Srebrny, 1954]. W 1955 roku w odpowiedzi na ankietę „Nowej Kultury”, do której został zaproszony jako pisarz, napisał:

Na zaproszenie Redakcji „Nowej Kultury” zabieram głos w ankiecie „Pisarze wobec dziesięciolecia”, mimo iż nie czuję się do tego powołany.

Po pierwsze, nie jestem właściwie pisarzem. Jestem naukowcem, filologiem – i to takim, którego bardzo pasjonują kwestie mało na ogół interesujące literatów: poprawianie zniekształconego w rękopisach tekstu starożytnego poety, dotarcie drogą żmudnych poszukiwań do właściwego sensu jakiegoś różnie pojmowanego ustępu, rekonstrukcja i interpretacja fragmentarycznych szczątków zaginionego utworu. [...] Jedynym tytułem do uczestnictwa w ankiecie pisarzy może być chyba moja działalność jako tłumacza poetów greckich – i ona to, sądzę, sprawiła, że zwrócono się do mnie z propozycją zabrania głosu [Srebrny, 1955].

Niemniej jego przekłady, nawet jeśli, jak wspomniałam na początku, krytykowano za niektóre rozwiązania translatorskie, spotkały się z uznaniem i pochwałą. Recenzje są jednoznaczne. Za przekłady tragedii Aj-schylosa został uhonorowany nagrodą literacką PEN Clubu i Państwową Nagrodą Literacką III stopnia. Otrzymanie nagrody od środowiska literackiego było dla niego bardzo cenne i wzruszające [Srebrny, 1949: 360-361].

Zakończenie

Nie wszystkie materiały, które można znaleźć w spuściznie Stefana Srebrnego, zostały opublikowane (poza przekładami, artykułami czy pozycjami naukowymi wydano wybór pism Srebrnego [1984]). Część z tych dokumentów to notatki, zapiski wygłoszonych odczytów, wykładów, pogadek, słuchowisk itd. Niektórych trzeba szukać w innych wydawnictwach (np. przekłady z Pindara [1981]). Kolejnym krokiem jest z pewnością przeszukanie archiwów (jeśli pozostały) osób i instytucji, które pojawiają się w toruńskiej spuściznie.

Sama spuścizna – poza rzeczami powszechnie znanymi – odkrywa jednak i mniej znane karty działalności Srebrnego (jak chociażby planowana dedykacja przekładu Aj-schylosa; przekłady prozy; nieukończone projekty translatorskie; ogromna działalność popularyzatorska), odsłania człowieka z jego doświadczeniami, emocjami, nadziejami, trudnościami, odsłania filologa, tłumacza odznaczającego się niezwykłą akrybią, rzetelnością, wnikliwością, wiedzą i uczciwością (w tym intelektualną), a także pokorą, człowieka będącego w swoim czasie autorytetem, bardzo zaangażowanego i odgrywającego kulturotwórczą rolę. Ukazuje też człowieka w sieci relacji i zależności, działającego na różnych polach, które uwzględnione razem z tymi dominującymi składają się na ciekawą biografię translatorską jednego z kluczowych filologów klasycznych XX wieku. W szerszym zakresie

biografia ta, będąc niewątpliwie świadectwem mikrohistorii [Munday, 2014], splata się z historią tłumaczy (i ich praktyk), z historią przekładu tekstów klasycznych, historią filologii klasycznej, historią relacji między uniwersytetem a wydawnictwami i teatrem (sztuką).

BIBLIOGRAFIA

- Berman, A. (2005), *Pour une critique des traductions: John Donne*, Éditions Gallimard, Paris.
- Bourdieu, P. (2010), *Reguły sztuki* (tłum. Andrzej Zawadzki), Universitas, Kraków.
- Chesterman, A. (2009), „The Name and Nature of Translator Studies”, *Hermes. Journal of Language and Communication Studies*, 42: 13-22, <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>.
- Domański, J. (1953), „O Aischylosie. Rozmowa z prof. Srebrnym, laureatem tegorocznej nagrody państwowej”, *Dziś i Jutro*, 43(413).
- Eberharter, M. (2018), *Die translatorischen Biographien von Jan Nepomucen Kamiński, Walenty Chłędowski und Wiktor Baworowski. Zum Leben und Werk von drei Literaturübersetzern im 19. Jahrhundert*, Instytut Lingwistyki Stosowanej, Warszawa.
- Eberharter, M. (2020), „Biografia translatorska Alberta Zippera (1855-1936)”, w: Kita-Huber, J., Makarska, R. (red.), *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Miejsce tłumacza w najnowszych badaniach translatologicznych*, Universitas, Kraków.
- Eberharter, M. (2021), „Translator Biographies as a Contribution to Translator Studies: Case Studies from Nineteenth-century Galicia”, w: Kaindl, K., Kolb, W., Schlager, D. (red.), *Literary Translator Studies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Eberharter, M. (2023), „Tłumacze i ich biografie – pytania metodologiczne”, *Przekładaniec*, 47: 15-30, <https://doi.org/10.4467/16891864PC.23.013.18844>.
- Golik-Szarawska, G. (1991), *Stefan Srebrny. Badacz i krytyk teatru*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Heydel, M. (2020), „Kto tłumaczy? Sylwetka tłumacza w najnowszych badaniach przekładoznawczych”, w: Kita-Huber, J., Makarska, R. (red.), *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Miejsce tłumacza w najnowszych badaniach translatologicznych*, Universitas, Kraków.
- Krajewska, H. (2008), „Opracowywanie spuścizn w Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 89: 35-42, <https://doi.org/10.31743/abmk.10136>.

- Łubieńska, Z. (1954), „W pracowni uczonego”, *Ilustrowany Kurier Polski*, 5/6 IV rps 993/IV.
- [Łukian] Лукиан (1915), *Сочинения в двух томах, том 1: Биография. Религия*, pod red. Ф. Зелинского и Б. Богаевского, Издательство Сабашниковых, Москва [Soczinienija w dwóch tomach, tom 1: Biografija. Rieligija, pod ried. F. Zielinskogo i B. Bogajewskiego, Izdatielstwo Sabasznikowych, Moskwa].
- Makarska, R. (2014), „Die Rückkehr des Übersetzers. Zum Nutzen einer Übersetzerbiographie”, w: Kelletat, A.F., Tashinskiy, A. (red.), *Übersetzer als Entdecker. Ihr Leben und Werk als Gegenstand translationswissenschaftlicher und literaturhistorischer Forschung*, Frank & Timme, Berlin.
- Makarska, R. (2016), „Translationsbiographische Forschung. Am Beispiel von Siegfried Lipiner (1856-1911) und Grete Reiner (1892-1944)”, w: Kelletat, A.F., Tashinskiy, A. (red.), *Übersetzerforschung. Neue Beiträge zur Literatur- und Kulturgeschichte des Übersetzens*, Frank & Timme, Berlin.
- Makarska, R. (2020), „Poszukiwanie tłumacza w archiwum. Przyczynki do biografii Hermanna Buddensiega”, w: Kita-Huber, J., Makarska, R. (red.) *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Miejsce tłumacza w najnowszych badaniach translologicznych*, Universitas, Kraków.
- Marzec, L. (2022), *Papiery po Illakowiczównie. Archiwum jako przedmiot badań*, IBL PAN, Warszawa.
- Munday, J. (2014), „Using Primary Sources to Produce a Microhistory of Translation and Translators: Theoretical and Methodological Concerns”, *Translator: Studies in Intercultural Communication*, 20(1): 64-80.
- Pindar (1981), *Wybór poezji*, opracowała Szastyńska-Siemion, A., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Srebrny, S. (1928a), *Wzory do literatury starożytnej Grecji, dział pierwszy: twórczość ludowa – epos – liryka*, Wydawnictwo J. Mortkowicza, Warszawa–Kraków.
- Srebrny, S. (1928b), *Wzory do literatury starożytnej Grecji, dział drugi: tragedia – komedia*, Wydawnictwo J. Mortkowicza, Warszawa – Kraków.
- Srebrny, S. (1929), *Wzory do literatury starożytnej Grecji, dział trzeci: historia – filozofia – wymowa*, Wydawnictwo J. Mortkowicza, Warszawa–Kraków.
- Srebrny, S. (1949), „Odpowiedź na przemówienie prezesa P.E.N. Clubu Polskiego Jana Parandowskiego z dnia 5-go września 1949 roku”, *Meander*, 4(1-10): 360-362.
- Srebrny, S. (1955), ankieta dla *Nowej Kultury*, 6, nr 5(253), 30 I.
- Srebrny, S. (1984), *Teatr grecki i polski*, wybór i opracowanie S. Gąssowski, wstęp J. Łanowski, PWN, Warszawa.

- Venuti, L. (1995), *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, Routledge, London–New York.
- Wróblewska, E. (1966), „Spuścizny rękopiśmienne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne*, 4(18): 75-93.
- Zieliński, T. (1923), *Literatura starożytnej Grecji epoki niepodległości, część pierwsza: zarys ogólny*, Wydawnictwo J. Mortkowicza, Warszawa–Kraków.
- Zieliński, T. (1997), *Tadeusz Zieliński. Listy do Stefana Srebrnego*, red. G. Golik-Szarawska, Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej, Warszawa.

STRESZCZENIE

Od momentu zwrotu kulturowego prężnie rozwijające się badania przekładowe spod znaku *translator studies* przywracają tłumaczom podmiotowość. Zwrot archiwalny z kolei skierował uwagę badaczy na archiwa, na możliwość zgłębienia praktyk translatorskich, uwikłania tłumaczy w różne konteksty i pola działalności. Badania te pozwalają na rekonstrukcję biografii translatorskich często nieznanych czy pomijanych dotąd tłumaczy/tłumaczek. Stefan Srebrny (1890-1962) z pewnością nie należy do tego akurat grona. Był rozpoznawany i uznany, a jednak takiej biografii nie ma. W Zbiorach Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod sygnaturami rps 966-994 kryje się spuścizna Srebrnego. Stanowi ona dobry punkt wyjścia do zbadania biografii translatorskiej, prześledzenia różnych aktywności i pól działalności tego jednego z kluczowych filologów klasycznych XX wieku.

SŁOWA KLUCZOWE: Stefan Srebrny, tłumacz, filolog klasyczny, biografia translatorska, archiwum

ABSTRACT

Stefan Srebrny: An Outline of a Translator's Biography

Since the cultural turn in translation studies the research on translator studies has become increasingly intensive. Such research reinvests a translator with his/her subjectivity. The archive turn, in its part, made scholars aware of how important the translators' archives are; that they bring to light the practices of translators and prove to what degree translators are dependent

on various issues, involved in many activities, and how complicated and multilayered their work is. Research of this kind often makes possible the reconstruction of unknown translators' biographies. The case of Stefan Srebrny (1890-1962) is somewhat different. He was one of the most important, well-known and recognized classicists of 20th-century Poland. In spite of his renown, his biography has not been produced. The Old Prints and Manuscripts Collection in the Main Library of Nicolaus Copernicus University holds a set of manuscripts and documents by Stefan Srebrny which is a good starting point to reconstruct his translator biography. The aim of this article is to draw an outline of this biography.

KEYWORDS: Stefan Srebrny, translator, classicist, translator biography, archive